

פרשת השבוע – "חיי-שרה"

השבוע נעיין בפרשת חיי שרה, ונתמקד בסיפור המרכזי שתופס את רובה של הפרשה - והוא הסיפור על שליחות עבד אברהם והמפגש עם רבקה. בלב הסיפור עומד המבחן שהציב עבד אברהם לנערה אותה ייקח עבור יצחק. עיינו בסיפור, תוך התמקדות בחלק הראשון שלו בפרק כ"ד פסוקים י' - כ"ו.

- נסו לעמוד על השאלות העולות מתוך התנאי שיצר עבד אברהם עבור הנערה.

שאלה העולה מתוך הפרשה היא שאלת הלגיטימיות של אופן הפעולה של עבד אברהם. זאת לאור מצוה האוסרת על ניחוש. לפניכם פירוט המצווה המופיע בספר החינוך.

ספר החינוך – מצוה רמט: שלא לנחש

א) שלא נלך אחרי נחשים, שנאמר ויקרא י"ט, כ"ו] לא תנחשו, ונכפל במקום אחר, שנאמר [דברים י"ח, י"ז] לא ימצא בך גוי ומנחש. ואמרו בספרי, מנחש כגון האומר נפלה פתי מפי, נפלה

מקלי מידי, עבר נחש מימיני ושועל משמאלי, וימנע מפני כן מעשות שום מעשה.

ובספרא אמרו לא תנחשו, כגון אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים וכיוצא בהן, עד כאן. וכן כגון מה שיאמרו המוני העמים הסכלים, כיון ששבתי מדרכי שהייתי הולך, או צבי הפסיקו, או עורב צועק עובר על ראשו, או כיון שראיתי דבר פלוני בתחילת היום לא ארויח היום, או שום מקרה רע יבואהו, וכל המעשים האלו וכיוצא בהן הם בכלל לאו זה.

משרשי המצוה, לפי שענינים אלה הם דברי שגעון וסכלות גמורה, ולעם קדוש אמיתי אשר בחר האל לא יאות להם שישעו בדברי שקר. ועוד שהם סבה להדיח האדם מאמונת השם ומתורתו הקדושה. ולבוא מתוכם לכפירה גמורה, שיחשוב כל טובתו ורעתו וכל אשר יקרהו שהוא דבר מקרי, לא בהשגחה מאת בוראו, ונמצא יוצא בכך מכל עקרי הדת. על כן, כי חפץ השם בטובתנו, ציונו להסיר מלבנו מחשבה זו ולקבוע בלבבינו כי כל הרעות והטוב מפי עליון תצאנה לפי מעשה האדם אם טוב ואם רע, והנחשים לא מעלין ולא מורדין, וכמו שכתוב [במדבר כ"ג, כ"ג] כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל. פרטי המצוה בפרק שביעי משבת ובתוספתא דשבת.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. ועובר עליה ועשה שום מעשה על פי הנחש בעדים והתראה, (ב) לוקה, ודוקא בבית דין של עשרים ושלשה, וכן בכל מקום שכתבנו במה שקדם. ובמה שנכתוב לוקה, הכוונה היא בארץ הקדושה שהיא מקום המשפט של עשרים ושלשה, שאין דנין דיני נפשות בחוצה לארץ אלא במסור לבד, לפי שמיתתו הצלה ותחיה לאחרים טובים ממנו.

- מהי מצוות "לא תנחש"?

- מדוע עלולה להיות בעיה לאור האיסור לנחש – במעשיו של אליעזר (במדרש, ואף בתורה עצמה, מבואר כי שמו של עבד אברהם היה אליעזר)?

מפירושו של הרמב"ן ניתן לנסות להבין את מטרת המהלך שיזם אליעזר.

רמב"ן פרק כ"ד פסוק י"ד

(יד) אותה הוכחת לעבדך ליצחק – לשון רש"י ראויה היא לו שהיא גומלת חסדים וראויה ליכנס בביתו של אברהם. ובה אדע, לשון תחינה הודיעני בה שעשית חסד עם אדוני. ואם כן יאמר ידעתי כי באמת אותה הוכחת לעבדך ליצחק. ואינו נקשר יפה:

אבל פירושו הקרה נא לפני היום הזה המקרה שתהיה הנערה אשר אומר אליה אותה שהוכחת לעבדך ליצחק, ועשה בזה חסד עם אדוני אברהם. כי בה אדע כי עשית חסד עמו, אם תהיה ממשפחתו וטובת שכל ויפת מראה. וכן אמר (להלן פסוק מג) והיה העלמה, היא האשה אשר הוכיח ה':

- על פי דברי הרמב"ן – מה עמד בלב המהלך של אליעזר למציאת האשה בעבור יצחק?

אברבנאל דברים פרק יח

"הספק... הוא אם הדברים האלה כלם שהם מדכי האמורי אסורי ותועבת ה' כל עשה אלה איך מצינו עניני הנחוש באליעזר עבד אברהם וביונתן בן שאול וברבים מחכמי הגמרא, כבר השיב עליו ר"ן שלא היה נחוש אליעזר עבד אברהם כי אם סברא ישרה ושכל טוב לפי שאליעזר עבד אברהם ראה שהיו כל מעשה יצחק מושגחים ושיותר ויותר יהיה ענין נשואיו, כי ההצלחה האנושית בדברים הגופיים תהיה מאד בהיות האשה בעלת שכל ומדות טובות וגזר שיודע זה ברבקה אם תהיה נערה בלתי רבת השנים ושתצא לשאוב מים שהוא דבר בלתי נהוג לנערה הקטנה ושתגבר עליה הנדיבות וטוב המדות עד שלא תחוש אל כל עמלה ויקל בעיניה להטיב לאשר לא ידעה איזה מהם הוא, כי זה באמת יורה תכלית שלמות מדותיה ושהיא הראויה לנוח על גורל הצדיקים, כמו שאמר היא האשה אשר הוכיח ה', הנה זה אם כן לא היה נחוש כי אם סברא שכלית ישרה..."

- האברבנאל מתייחס במפורש לקושי שהעלינו קודם. כיצד פותר אותו האברבנאל? מהו המדד לכניסה לבית אברהם על פי הדברים הללו?

רד"ק פרק כ"ד

(לב) ויפתח הגמלים – פתח הגמלים מאסוריהם כדרך שמפתחין הבהמות מהדרך. ובדרש (ב"ר ס') שפתח זממם שהיה בפיהם בדרך כדי שלא לאכל מן הגזל. ובדרז"ל (שם) ויתן תבן ומספוא. אמר ר' אחא יפה שיחת עבדי בתי אבות מתורתן של בנים, שפרשתו של אליעזר שנים ושלושה דפין והוא אמרה ושונה, והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מרבו המקרא:

ומים לרחוץ – א"ר יפה רחיצת עבדי בתי אבות מתורתן של בנים שאפי' רחיצת עבדי בתי אבות הוצרך לכתוב...

- הרד"ק מביא מדרש המעצים את משמעותו של סיפור אליעזר ורבקה. מנין הצורך בכך? ומה יכולה להיות המשמעות של הסיפור המסופר בכזאת אריכות?

מתוך "תהילה", ש"י עגנון

באיזו סיבה נתוודעה לי? מעשה והלכתי לבקר חכם אחד מחכמי ירושלים שהיה דר סמוך לכותל המערבי ולא מצאתי את הבית. מצאתי לאשה אחת באה בפח מים ושאלתי אותה. אמרה לי, בוא ואראך. אמרתי לה, אי את צריכה לטורח, אמרי לי היכן אפנה ואלך לי. לחייכה ואמרה לי, מה אכפת לך אם זקנה זו תזכה במצוה. אמרתי לה, אם מצוה היא זכי בה, אבל תני לי פח זה שבידך. חייכה ואמרה, למעט את המצוה אתה מבקש. אמרתי לה, לא למעט את המצוה אני מבקש, אלא למעט את טרחתך. אמרה, לא טורח הוא, אלא זכות הוא, שנתן הקדוש ברוך הוא כח לבריותיו להביא צרכיהם בידיהם.

- הקטע בתהילה נראה כמתכתב עם סיפורה של רבקה ואליעזר. באיזה אופן זה נעשה?
- מהם ההבדלים בין הקטעים, ומה ניתן להסיק מתוך הצירוף של שני הסיפורים?

עיין בחלק הראשון של הפרשה, בפרק כ"ג, פסוקים א'-כ"א. גם בחלק זה מתקיים דין ודברים של בית אברהם עם הסביבה החיצונית.

ונכתבה זאת הפרשה להודיע חסדי השם עם אברהם שהיה נשיא אלהים בארץ אשר בא לגור שם והיחיד, וכל העם היו קוראין לו "אדוני", והוא לא אמר להם כן שהיה שר וגדול, וגם בחייו קיים לו ואגדלה שמך והיה ברכה, ואשתו מתה ונקברה בנחלת ה'. ועוד כי רצה להודיענו מקום קבורת האבות באשר אנחנו חייבים לכבד מקום קבורת אבותינו הקדושים. ורבותינו אמרו (ב"ב טז א) שגם זה מן הנסיונות של אברהם שבקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה אותו:

- מהו המסר העולה מתוך סיפור זה של אברהם בקניית מערת המכפלה מתוך דברי הרמב"ן?
- האם אתם מסכימים עם המסר העולה מדברי הרמב"ן?

הסבר מקורי למשמעותה של הפרשה עולה מדבריו של המלבי"ם.

מלבי"ם על התורה ("תורה אור") פרק כ"ג

במדרש אמר ר' אלעזר כמה דיות מושפכות כמה קולמוסין משתברין, כדי לכתוב עשרה פעמים בני חת, ללמדך שכל מי שהוא מברר מקחו של צדיק כאלו קיים עשרת הדברות, כי מה שהאריכה התורה בקניה זו ובפרטיה, הוא כי אברהם השתדל בזה לנטוע בלב העמים פנה גדולה מפנות הדת, שהיא האמונה בהשאת הנפש אחר המות ובגמול העתיד שיהיה בין לנפש בין לגוף, כי גם הגופים ישני אדמת עפר יקיצו ביום הדין הגדול, אלה לחיי עולם ואלה לדראון עולם, ועתידים צדיקים שיעמדו בלבושיהם היינו בגופים הגשמיים שהיו לבושים בהם בחיים הראשונים, וע"כ צריך להכין לגוף המת מקום שם קבר במקום נבחר, ובין בני משפחתו

ואנשים צדיקים, ואין קוברים רשע אצל צדיק כמו שהיה במעשה דאלישע. וכ"ז היה כדבר זר לבני חת שחשבו כי מתים כל יחיו ואין עוד דין וחשבון בשאול, והקבורה אינה צריכה רק לפי שעה משום ביוזן החיים ומשום הסרחון ואח"כ היו מפנים הקבר, וע"י מעשה זו שהיה בפרסום ואברהם נתן בעד המערה הון רב נתיסד אצלם אמונה, שברר להם שהשלמים אין להם מן העוה"ז אלא ד"א של קבורה, וכל חלקם בעה"ז המה מהבל יחד, ועז"א גר ותושב אנכי שהוא מכוון עם מ"ש כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי, כי חיי העה"ז הם חיי הגר שאל מקומו שואף אזרח הוא שם, וע"כ תנו לי אחוזת קבר, ומה שאקברה מתי הוא רק מלפני, אבל באמת לא תחשב לקבורה רק כמי שגונז דבר יקר באוצר להיות שמור למועד ידוע אשר יוציאהו משם, ובני חת אשר לא האמינו בזה היה די להם הקבורה לפי שעה ואמרו במבחר קברינו קבור, למה לך אחוזת קבר, לכן הוסיף לבקש דוקא מערת המכפלה שהיה בית ועליה והוא ציון ומשל להיות האדם בעוה"ז במערה השפלה שיש ע"ג עליה הוא העולם העליון, וגם אחרי המות ינוח הגוף על משכבותיו, והרוח תחופף עליו מלמעלה בג"ע התחתון כמ"ש בספרי שירי הנפש בפסוק אחות לנו קטנה, והמערה הזאת היא בקצה השדה שהוא סוף האדם וסוף כלי מעשהו בשדה וכל יגיעו ועמלו, והודיע כי יקנה זאת בכסף מלא, כי כל חפצים לא ישוו אל ההשארה הזאת אשר היא אחרית האדם ותקותיו, וכבר באר בזה כי ארבע מאות שקל כסף ששקל היה רמו לת' עלמין דכסופים שירש לעתיד בשכר עמלו תחת השמש, וכ"ז ברר אברהם בעת המקח הזה ולמד ודרש והקים פנות האמונה, וברר המקח הזה דומה כעשרת הדברות שבררו האמונה והשכר והעונש:

- מהו הסברו של המלבי"ם לסיפור מכירת הקבר?
ננסה להבין מתוך ההקשר של הפרשה – הסבר נוסף.
- מהו הקשר בין הסיפורים? האם תוכלו לחשוב על נקודת השקה בין הסיפורים בפרשה?